

MILOSEVITS PÉTER

Szentendre az űrben

Mindez csupán irodalom

Az utolsó szentendrei szerbek átkozzák Icsvicset.

E hírrel fogadta őt Kovilyka nagyí csípőre tett kézzel a kiskapuban.

Amilyen kevesen vannak, mondta, olyan hangosak. Haragszanak Icsvicstre, mert a kihalásukat mutogatja a tévében. Miért nem a szülőfalujáról, Pomázról készít rémfilmeket?

Icsvicse hüledezett. Hiszen ő csak lejátszott egy felvételt a szentendrei Fő téren tartott előadásról.

Igen, de az csupán irodalom volt, legyintettek az utolsó szentendreiiek; színjáték. A tévé az más; ott a valóságot mutatják. Sokan felismerték magukat a képernyőn. Kihalófélben!

S taktikai malőr is, hogy a saját kihalásukat propagálják. Így a szerb kisebbség politikai súlya a nullával lesz egyenlő. Az állami dotáció dettó.

A jövődő múlt idejű ábrázolása Nagyfejű Natasát érintette a legérzékenyebben, mert a színdarab szerint ő az utolsó szentendrei szerb. A múzeum őre, aki eltűnt a robbanás utáni füstben.

„Csak tudnám, hol tanultál meg, ilyen akkurátusan utánozni engem”, fordult az őt alakító színésznőhöz a Huzsvik nevű étteremben előadás után Nagyfejű Natasa.

„Megy az magától is”, felelte szerénykedve és kétértelműen a művésznő. „Csak azt mondtam, amit a szerző kolléga leírt”, bökte vállon a mellette ülő 18. századi szerzetest (játsszó színészt), Venclovityot, a darab íróját.

„Kivel brekegsz?”, csodálkozott a barát.

„Nagyfejű Natasával”, mutatott volna Prima Donna a beszélgetőtársára, de Nagyfejű Natasa nem volt már mellette; azt játszotta-e, hogy megint eltűnt, mint a múzeum füstjében, vagy ezúttal, a Huzsviknál tolongó tömegben, másképp veszett nyoma, nem lehetett megállapítani.

„Nem láttátok Nagyfejű Natasát?”, kérdezte Prima Donna a társulat többi tagját.

„Hiszen te vagy Nagyfejű Natasa”, mutattak vissza a kollégák a művésznőre, aki valóban még mindig a Nagyfejű Natasa-jelmezt viselte: ódivatúan ondolált haj s jellegzetes ujjatlan múzeumőri köpeny, talált kézirattal a zsebében. (Később kiderült, hogy ez a sűgőpéldány; ebből puskáztak, ha valaki elakadt.)

Ám hiába esküdözött a művésznő, hogy az igazi Nagyfejű Natasát látta az imént, a kollégák fölényesen mosolyogtak; mindez csupán irodalom.

Közben a szomszédos bokszban a szerb realisták, élükön a jogi képviselőkkel, már a végnapok gazdasági aspektusait latolgatták, az utolsó pogácsákat majszolva.

A kihalás perspektívái

Amikor a demokrácia hullámai elérték a kisebbségi jogvizeket, a gazdasági hajlamú és jogászai érzékkel megáldott utolsó szentendrei szerbek a kihalás perspektíváit kezdték vizsgálni politikai és pénzügyi szempontból.

Elképzelhetőnek tartották, hogy abban az esetben, ha Szentendre végérvényesen szerbek nélkül marad, az utolsó szentendrei szerbert valamiféle kárpótlást lehet kicsikarni. Erre a nemzetiségi törvény laza értelmezése esetén és főleg a választások előtti érdekidőszakban láttak esélyt.

Kiderült azonban, hogy a nemzetiségi törvény autonómiarendelete szerint Szentendre hivatalosan csak akkor tud szerbek nélkül maradni, ha ezt a szentendrei szerb önkormányzat megszavazza.

Tudniillik a nemzetiségi törvény a demokrácia olyan magas fokát garantálja a nemzetiségeknek, hogy náluk nélkül semmilyen rájuk vonatkozó dologról nem lehet hatályos döntést hozni, tehát nélkülük a nemlétüket sem lehet megállapítani.

A szentendrei szerbek kihalását csak a szentendrei szerb önkormányzat állapíthatja meg, de ezt nem teheti meg mindaddig, amíg az önkormányzatot alkotó szentendrei szerbek élnek. Viszont ha kihalnak, nem lesz, aki önkormányzatot alkosson, amely megállapítja, hogy már nincsenek.

E jogi csávából a szentendrei szerbek a szervezeti és működési szabályzat módosításával próbálták magukat kivágni indítványozván, hogy az önkormányzat tagjainak mandátuma a halállal ne szűnjék meg. Soron kívüli választásokat kellene kiírni, melyeken békében porladó jelöltekre lehetne szavazni, miáltal olyan tekintélyes tagok kerülnének az önkormányzatba, mint Csárnojevity pátriárka, Venclovity és Ignjátovity, akinek már a szobra is ott áll a fűzfa alatt, sőt akár Dodola Pista is.

Máris fogalmazódtak a taktikai lemondólevelek, és beindult a halott jelöltek választási kampánya. A temetőben röpgyűléseket, szavalóversenyeket, tréfás vetélkedőket és néptáncfesztiválokat rendeztek, az ellenjelöltek kísértetjelmezben járták a várost, szerzetesi göncökben riogatták a turistákat az Aranysárkány előtt, a gyerekek fejvesztetten menekültek előlük a Lola cukrászdába, Waszlavik Gazember sámándalokat adott elő a Dalmát pincében, Adamis Béla verseinek szerb fordítása (üres) unicumos üvegek leáztatott címkéinek hátoldalára nyomtatva jelent meg, a Bizottság együttes tagjai póparuhába öltözve diszkókórlót rop-tak a Barlangban (sokak szerint egyszerű Szörényi-paródiák voltak), Györe Zsófi kétnyelvű jelszavakat ordibálva furikázott kisteherautóvá alakított villanyzongorán a Szamár-hegytől a Pecsoráig, a Vujicsics zenekar a Száborna-templom udvarában a damaszkuszi légtérben lejátszódott repülőgép-szerencsétlenség következtében elhunyt Vujicsics Tihamér sírtáblájánál játszotta a Nizamszki rasztanak című török elégiát, s a választási bizottság már éppen ki akarta tűzni a szavazás napját, amikor a pénzügyi osztály vezetője beleköpött a levesbe.

Felőle a szerb önkormányzatba beválaszthatják az egész temetőt, de az utolsó szentendrei szerb után járó kárpótlási jegyeket a halottak nem vehetik fel!

„Még Csárnojevity pátriárka sem?“, méltatlankodtak a szentendrei szerbek, de a pénzhivatal hajthatatlan maradt.

Fiskálisaik tanácsára a szerbek még egy kísérletet tettek a jognak asztalánál. Megszavazták az önkormányzati dualizmusról szóló határozatot, mely szerint a testület két részlegből áll: egy kihalás-megállapító osztályból, melynek tagjai mentesek az életben levés kötelemétől, illetve egy pénzfelvételi osztályból, amelybe csak élők kerülhetnek be.

Jó, de amíg a pénzfelvételi osztály tagjai élnek, addig nincs kihalás, tehát nem jár a kárpótlás sem, mondták a pénzügyesek.

„Nem baj, kérünk előleget”, kontráztak a szerbügyesek. A pénz átvételekor aláírnak egy szerződést, melyben kötelezik magukat, hogy a lefektetett határidőig ki fognak halni.

Ez ellen már a legagyafürtabb állami és pénzügyi rókák sem tudtak mit felhozni, ám a kis létszámú közösségekre jellemző acsarkodó közmentális váratlanul mégis az államkassza malmára hajtotta a vizet.

Összehívták a kihalás dátumának kitűzését célzó ülést, de az élő szerbek nem tudtak megegyezni a halottakkal, mivel kölcsönösen nem bíztak egymásban. Titokban berohangáltak a hivatalokba az égen és a földön, fúrták egymást és az ügyet, amelyért harcoltak. Igyekezetüket siker koronázta, a kárpótlást senki sem kapta meg, kihalásuk mindenféle rendszer és szerződés nélkül folyt le, ki tudja, hogyan és mikor.

A lényeg mindig a túlsó parton van

Kihalásuk legendáját a szentendrei szerbek maguk költötték és színezték, idejövételük pillanatától fogva. Az Nagy Vándorlásnak nevezett menekülés végén, 1690-ben, a tömeget vezető Csárnojevity pátriárka azt mondta, hogy itt jó lesz, megállunk. S ne építsünk házat kőből, mert nemsokára úgyis hazatérünk. Utánunk pedig Szentendrén úgysem lesznek szerbek.

De a történelem kereke másképp fordult, a menekültek soha nem tértek haza, sőt 1737-ben még nagyobb létszámú tömeg jött utánuk. (A forgatókönyv mindkét esetben azonos volt: török elleni hadjárat során a szerbek az előrenyomuló osztrák sereget támogatták, melynek visszavonulása után menekülniük kellett a törökök bosszúja elől.)

A végleges itt maradás tudatában rájuk telepedett a beolvadás és a kihalás gondolata. A szorongás azokban az időkben kulminált, amikor már érezték, hogy ők az utolsók. Az apokrifek stílusához illő jeleket kerestek. Először azt mondták, az lesz a vég kezdete, amikor a húsvéti nagymisén kevesebb hívő jön a templomba, mint ahány szent van az ikonosztázon. Miután ez bekövetkezett, azoktól az időktől kezdtek félni, amikor már nem lesz elég férfihang a templomi énekkarba, ezt megérvén pedig attól a naptól rettegtek, amikor kántor sem lesz többé.

Az asszonyok jajongtak, mert híre ment, hogy bizonyos családoknál a karácsonyi kalácsot nem otthon gyúrnak, hanem – a péknél rendelik! S hányták magukra a keresztet a búcsúban is, amikor először látták az ifjúságot újmódián kólozni; úgy járták, mint az indiánok az apokaliptikus revokatáncot: ki-ki magában, leszegett fejjel forgott a tengelye körül, s rugdosta a port a templomudvaron.

Végidők bűját terjesztették a részegesek is szomorúan dülöngélve a sorra bezáró régi kocsmák előtt.

Különös, melankolikus hangulatban éltek; az öregasszonyok bólogatva károgtak, a kisebbségi politikusok a kihalásért járó kárpótlás ügyéért harcoltak, a színészek a Fő téren az utolsó szentendrei szerbről játszottak darabot, melynek dialógusaiban saját kihaltságuk paradoxonját a történelmi jövő nyelvtani múlt időbe tevésével oldották fel.

E szürreális időfolyást tükrözte a díszlet is.

A kulisszákat maga a város jelentette: a szentendrei Fő téren álló egyemeletes barokk épületek homlokzata és sziluettje, csillagokkal a magasban. Alattuk s a házak előtt állt a díszlet; illetve mozgott, forgott és kavargott a forgószínpadon s a kémények és templomtornyok között kifeszített drótköteleken.

Így sikerült, már amennyire sikerült, visszaadni Möszjő Piktör üvegikonjainak látványát. Magukat a festményeket nem lehetett felhasználni, mivel az öreg festő az üveg mindkét oldalára pingált, a szemben álló ikonok meg egymásban tükröződtek.

Ezt elérni a színpadon nem volt könnyű, s nem is lehetett mindent megoldani; ilyenkor videofelvételek segítettek, az égi szereplők közlekedésére szolgáló függősíneket pedig közvetlenül a csillagokra akasztották.

Az égi szentendrieiek a mennyországából figyelték, hogyan kap lángra a múzeum, míg a közönség a Fő téren elhelyezett padosorokban és a Huzsvik étterem előtti teraszon ült. Néhányan a tetőre is felkapaszkodtak, így a színpad és a nézőtér valamint a város között nem húzódott éles határ, nem lehetett tudni, mi tartozik s mi nem az előadáshoz; például amikor valaki az egyik háztetőről a másikra ugrott, hogy jobban lásson.

Icsvics kamerája szélesen pásztázott a kavalkádon, bőséggel véve totálokat is, minek következtében a tévében néhány nappal később a színház és a valóság, a jelen és a múlt, sőt a jövő között, a nézők nem láttak különbséget.

Csak az volt a furcsa, hogy a felvételen olyanok is látszottak, akik nem voltak ott az előadáson!

E képtelenséget a trükk szenvedő alanyai Icsvics rovására írták, aki, szerintük, korábbi anyagok bevágásával meghamisította a felvételt.

Mert megtehetette, ezt mindenki tudta; közismert volt, hogy otthon, Pomázon, egy sub-lótnyi videokazettát halmozott fel a magyarországi szerbekről; mindent felvett, amit az utolsó pillanatokban még el lehetett csípni, s megmenteni az elmúlástól.

Veszekedett is vele Kovilyka nagy, hogy már nem lehet bemenni a szobába a sok kazet-tától, de Icsvics megnyugtatta őt, hogy mindez hamarosan átkerül a kompjuterbe, s akkor a magyarországi szerbek múltja, jelene és jövője bele fog férni a zsebébe. Floppyn.

Szentendrét igyekezett hüen megörökíteni; azt a folyamatot, melynek során a város egy-re fakóbbá kopott a jelenben, de annál ragyogóbban csillogott az emlékekben és a legendákban.

Olyan lett, gondolta Icsvics, mint az ő Londonja. Tizenhét éven át szövögette róla a legendát, Londonról és a benne élő lányról, akitől a vasfüggöny választotta el. S amikor az lehullott, Icsvics már Twistné néven látta viszont a lányt, véletlenül, Velencében, a Santa Maria della Salute bazilika félhomályában.

Tizenhét évig élve e fonák helyzetben, amelyben számára az volt a való, ami nincs, Icsvics úgy érezte, hogy a lényeg mindig a túlsó parton van. Ha van túlsó part.

Ez ma már csak egy múzeum

A szentendrei történeteket Icsvics részben Kovilyka nagyí meséiből gyűjtögette, aki valódi kútfő volt (vö. piac, kofadiskurzus), de mivel ők Pomázon éltek, Icsvics tudta, hogy szüksége van igazi szentendrei forrásra is.

Választása Nagyfejű Natasára esett, aki 1990 őszén a múzeum megnyitóünnepsége után a püspök kezéből átvette a kulcsot, és bevonult vigyázni az ikonokra.

Icsvics úgy érezte, hogy egész Szentendre múzeummá vált, melyet az utolsó szentendrei szerb őriz.

Nagyfejű Natasa eszményi forrás volt, patakzottak belőle a régi történetek, mesék, legendák; ő maga is sokat látott hosszú élete során, de még többet hallott, s legalább annyit hozzátoldott a saját képzeletéből és álmaiból. Möszejő Piktör is rengeteget profitált a történetekből, melyeket üvegfestményeken örökített meg, Icsvics pedig felvette őket videóra.

De nem elégedett meg azzal, amit Nagyfejű Natasa elmond. Bizonyos dolgokat az öregasszony elhallgatott. „Látod, fiam, Éja-mama kockás kendőben ment el Nikola bácsi temetésére.” „Na és?” „Hajaj, nagy sora van, annak!” És snitt.

Az elnyesett szálak után kutatva, Icsvics rendszeresen ellátta Nagyfejű Natasát videokazettákkal, melyekbe poloskát épített, s lehallgatta Nagyfejű Natasa magányosnak hitt megjegyzéseit a felvételtől.

Sőt, mondta Prima Donna a Huzsviknál, a poloskák segítségével Icsvics Nagyfejű Natasa álmait is lehallgatja.

A művészek felröhögtek:

„Hogyan lehet lehallgatni az álmokat?”

„Úgy, hogy Nagyfejű Natasa álmában beszél, mint a gödény.”

(A magyarországi szerbek az elhomályosult jelentésű nyelvi fordulatokat rugalmasan használják; a „gödény”-ről már nem tudják, hogy „pelikán”-t jelent, egyszerűen a „nagyon” és a „sokat” szinonimájának érzik, s a szülők például azzal dicsekszenek, hogy a gyerekük az iskolában úgy tanul, mint a gödény.)

Csárnojevity pátriárka hümmögött:

„Ezért fogom tehát egy napon kitörni a nyakamat. Mert egy dilis öregasszony álmait kell eljártnom.”

Valóban, Icsvics olykor életveszélyes mutatóanyagba hajszolta a színészeket. Órákig kellett pózolniuk Möszejő Piktör valamely ikonjának stílusában, aztán Icsvics hirtelen arra kényszerítette őket, hogy repüljenek.

A megboldogultakból álló önkormányzat választási kampánya idején az operatőr emberfeletti erőfeszítéseket követelt a művészektől; Csárnojevity pátriárka és Venclovity megdöntötték az átváltozó-művészet gyorsasági világcúcsát. Elsősorban önmaguk történelmi személyét alakították, de a pátriárka Vujicsics Tihamér, a szerzetes pedig a szintén légi katasztrófában elhunyt pomázi muzsikus, Csuri úr szerepét is játszotta. Egyidejűleg! A Fő téri Blagovestenszka-templom tetején furulyáztak, miközben ikonra festve röpködtek a torony körül, mivel a szomszédban éppen felrobbant a múzeum.

Szálltak a szentek a széttört képeken, eltévedt tornyok bolyongtak az égitestek között, harangok ereszkedtek a csillagokra, szétszóródott a búcsúban összegyűlt nép, a kóló eleje Kalász fölött kanyargott, a vége a váci hegyek mögött tekeredett el, darabokra hullott ikonosztázok keringtek a magasban, Csárnojevity pátriárka fehér lova ágaskodva repült, s a benzinkút lobogó zászlóinak magasságában megelőzte a színház mikrobuszát, melynek ablakából a Csárnojevity pátriárkának öltözött színész integetett, amit a kanyarban dolgozó lányok félreértettek s a busz után iramodtak csoportos megrendelés reményében, s mivel a színház gépkocsija a pátriárka lovát követve szintén a magasba szállt, a lányok is lábujjhegyre ágaskodva futottak, majd a levegőbe emelkedtek, és angyalszárny nőtt a hátukon.

Amikor kiderült, hogy e hallatlan követelmények hátterében Nagyfejű Natasa álmai állnak, a színészek elhatározták, hogy beszélnek a fejével; hogy fogja vissza magát álmában, ha kedves neki az életük! Mert ha ők is a nyakukat szegik, a kihalás Szentendrén valóban csak napok kérdése lesz; még néhány főpróba és jézus!

De hiába keresték őt, és hiába provokálták a Nagyfejű Natasának öltözött Prima Donnát, Nagyfejű Natasának előadás után nem volt többé se híre, se hamva.

Szentendre az űrben

Videós meséivel Icsvics úgy járt, mint Möszejó Piktör az üvegikonokkal, melyek nem kerültek be a múzeumba: a megnyitó után el kellett őket dugni a pincébe, mert nem kellettek a kiállítási anyagba, mivel nem származván templomokból apokrifnek minősültek.

Icsvics sem játszhatta le a róluk készült felvételeket a „Szerb panorámá”-ban.

Felküldte hát Szentendrét az űrbe.

Az egykori, a mai és a jövőbeli város ott kering az égitestek között láthatatlanul, de gombnyomásra hozzáférhető mindenki számára. Elég beírni a kompjuteres keresőprogramba azt, hogy ichwich, vagy közvetlenül megnyitni Icsvics honlapját:

www.rastko.org.yu/knjizevnost/umetnicka/proza/milosevic/ichwich/index.html

Itt található minden, amit a „Szerb panorama” nem mutatott be. Szentendre kattintásra nyílik és csukódik, elektromos utcáin ki-ki kedvére csatangolhat.

S bővítheti őket.

Az űrbeli város kapuján elektromos postaláda lóg; bárki bedobhatja, amit a látottakhoz vagy éppen nem látottakhoz hozzá akar fűzni, vö. szövegdoboz. A nyaralóházakkal és a zöldövezetbe költözők palotáival folyamatosan növekvő valóságos Szentendrével párhuzamosan növekszik a város égi mása, mint egy ékszerlerakóhely.

Részlet a szerző *Bitka za Sulejmanovac* (A szulejmanováci csata, Matica srpska, Novi Sad, Izdan, Budapest, 2000) című regényének a szerző által készített, kéziratban lévő magyar változatából.